

راهنمای پرورش گوسفند و بز

ویژه طرح بسیج همگام با کشاورز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

سازمان بسیج مهندسين
کشاورزی و منابع طبیعی

راهنمای پرورش گوسفند و بز

ویژه طرح بسیج همگام با کشاورز

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
موسسه تحقیقات علوم دامی کشور

و

سازمان بسیج مهندسين كشاورزي و منابع طبيعي
پژوهشكده خودكفائي و امنيت غذايي

عنوان و نام پدیدآور	راهنمای پرورش گوسفند و بز: ویژه طرح بسیج همگام با کشاورز/ نویسندگان حسین غلامی... [و دیگران]؛ همکاران اجرایی زهید ناصری ملکی... [و دیگران]؛ [برای] سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج، موسسه تحقیقات علوم دامی کشور، سازمان بسیج مهندسين کشاوری و منابع طبیعی، پژوهشکده خودکفایي و امنیت غذایی.
مشخصات نشر	کرج: سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، معاونت ترویج، نشر آموزش کشاورزی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۵۳۳ ص: مصور.
شابک	978-964-520-301-4
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	تالیف و تدوین حسین غلامی، داود صیدی، کامران رضایزدي، حسین اسماعیلی، مهدی افتخاری، ابوالقاسم اقباله، افشین پهلوان شریف، علی راهنورد....
موضوع	گوسفندداری
موضوع	بزها
شناسه افزوده	غلامی، حسین، ۱۳۴۳،
شناسه افزوده	داودی صیدی ۱۳۶۴،
شناسه افزوده	سازمان ترویج، آموزش و تحقیقات کشاورزی. معاونت آموزش و ترویج. نشر آموزش کشاورزی
شناسه افزوده	موسسه تحقیقات علوم دامی کشور
شناسه افزوده	سازمان بسیج مهندسين کشاوری و منابع طبیعی، پژوهشکده خودکفایي و امنیت غذایی
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ر ۲/۲/۳۷۶ SF
رده بندی دیویی	۶۳۶/۳۰۸
شماره کتابشناسی ملی	۶۶۴۱۲۲۷

ISBN:978-964-520-301-4

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۲۰-۳۰۱-۴

راهنمای پرورش گوسفند و بز

تالیف و تدوین: حسین غلامی، داود صیدی (سایر نویسندگان به ترتیب الفبا): حسین اسماعیلی، مهدی افتخاری، ابوالقاسم اقباله، افشین پهلوان شریف، علی راهنورد، کامران رضایزدي، حسن صادقی پناه، اسماعیل صادقیان، مهناز صالحی، مریم فاتح، حمیده کلاته رحمانی، محمود وطن خواه

ناشر: نشر آموزش کشاورزی

ویراستار علمی و ادبی: دکتر حسین غلامی

صفحه آرا: نادیا اکبری

طراح جلد: ابادر اسدی بیدمشکی

چاپ نخست: ۱۳۹۵

تیراژ: ۲۵۰۰ جلد

قطع: وزیری

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

مسئولیت صحت مولفان و تدوین گران می باشد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و سازمان بسیج مهندسين کشاورزی و منابع طبیعی می باشد

فایل دیجیتالی این کتاب در سایت سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی - مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی به نشانی www.agrisis.org قابل دسترسی می باشد

شماره ثبت در مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی ۵۸/ک به تاریخ ۹۴/۱۱/۰۸ می باشد.
کرج، کیلومتر ۷ جاده ماهدشت، معاونت آموزش و ترویج کشاورزی، نشر آموزش کشاورزی
تلفن: ۰۲۶-۳۶۷۰۵۰۲۵

سخن ناشر

امروز آبروی اسلام در گرو آن است که ایران اسلامی به کشوری آباد تبدیل شود، تولید داخلی با نیازهای مردم متعادل گردد کشور در صنعت و کشاورزی به خود کفایی برسد دشمن از طریق احتیاجات زندگی مردم راهی به اعمال فشار نداشته باشد

امام خامنه‌ای ۱۳۶۹/۳/۱۰

برقراری امنیت غذایی یکی از اصلی‌ترین ضرورت‌های کشور به شمار می‌رود، به گونه‌ای که برخی از کارشناسان آن را از امنیت ملی نیز برتر دانسته‌اند. با توجه به وضعیت خاص بوم شناختی (اکولوژیک) و جغرافیای سیاسی (ژئوپلیتیک) کشور، ضروری است تا بیش از هر زمانی با اولویت‌بخشی و ارتقای جایگاه بخش کشاورزی که متولی اصلی تأمین امنیت غذایی بوده و بر اساس اسناد فرادستی دارای بالاترین جایگاه و اولویت‌های ملی است، به استحکام بیش از پیش نظام مقدس جمهوری اسلامی همت گماشته و از بروز یکی از اصلی‌ترین و زیانبارترین چالش‌های ملی یعنی کمبود مواد غذایی جلوگیری به عمل آید. سازمان بسیج مهندسين کشاورزی و منابع طبیعی با همکاری سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در راستای منویات مقام معظم رهبری و در جهت نیل به خود کفایی در تولید محصولات کشاورزی و رسیدن به امنیت غذایی اقدام به اجرای طرح "ملی بسیج همگام با کشاورز" کرده است. هدف از اجرای این طرح علمی‌سازی کشاورزی و تلاش در جهت کم کردن فاصله عملکردی میان کشاورزان نمونه و میانگین کشوری است. هم اکنون شمار قابل توجهی از کشاورزان هستند که با رعایت نکات فنی و استفاده از علم روز کشاورزی تا چند برابر میانگین کشوری عملکرد دارند که خود نشان‌دهنده وجود یک ظرفیت بسیار بالا در افزایش عملکرد در واحد سطح در کشور است.

در این راستا به منظور افزایش بازده تولید، راهنما و دستورالعمل‌هایی در زمینه محصولات مختلف کشاورزی تهیه شده‌اند. ویژگی‌های مهم این دستورالعمل‌ها استفاده از دستاوردهای پژوهشی و دیدگاه‌های متخصصان، استادان دانشگاه‌ها، مروجان و کشاورزان کارآمد و نخبه کشور

است. این دستورالعمل‌ها دارای بیانی ساده و در عین حال کاربردی بوده و مورد تایید موسسه‌ها و مراکز تحقیقاتی کشور هستند. امید است با ترویج هر چه بهتر و بیشتر این دستورالعمل‌ها و با یاری خداوند متعال، نقشی هر چند کوچک در خودکفایی کشور در تولید محصولات کشاورزی داشته باشد.

در پایان جا دارد از همه عزیزانی که در تدوین این دستورالعمل‌ها ما را یاری کرده‌اند، سپاسگزاری شود.

دکتر محمد رضا جهانسوز
رئیس سازمان بسیج مهندسين
کشاورزی و منابع طبیعی

دکتر اسکندر زند
رئیس سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

تقدیر و تشکر

تهیه کنندگان این مجموعه از آقایان حسین پیری رئیس گروه ترویج دام و آبزیان معاونت آموزش و ترویج و آقایان مهندس کیومرث کاشی و فرشاد دهداری از معاونت ترویج و دکتر محمد راسخ افشار و مهندس امیر طاهری یگانه (رئیس گروه پرورش و اصلاح نژاد دام سبک مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی) و آقایان حسین کریم زاده، زهید ناصری ملکی، مجتبی عظیمی اسک شهر، مراد محمدی، امیر حسین افشار، ابذر اسدی بیدمشکی از پژوهشکده خودکفایی و امنیت غذایی سازمان بسیج مهندسين کشاورزی و منابع طبیعی که در تدوین این دستورالعمل نقش داشته‌اند قدردانی می‌نمایند.

سخن نویسندگان

پرورش گوسفند و بز در کشور ما از دیرباز رایج بوده و نیکان ما در حدود ده هزار سال پیش بز را در منطقه غرب ایران (منطقه گنج دره در هرسین کرمانشاه) اهلی کرده‌اند و گوسفند نیز بعد از آن توسط اجداد ما یعنی آریایی‌ها اهلی شده است. منطقه خاورمیانه و بخصوص کشور ایران به دلیل وضعیت خاص جغرافیایی، اکولوژیکی و مراتع آن مناسب پرورش این دو گونه است. عشایر و کوچ آنها به همراه دام‌های خود که عمدتاً گوسفند و بز هستند نیز بر این اساس شکل گرفته است. امروزه پرورش گوسفند و بز در کشور به دلایل متعددی سخت و دشوار شده است که عمده‌ترین دلایل آن خشک سالی‌های اخیر در کشور، چرای بیش از ظرفیت مراتع و به دنبال آن کاهش کمیت و کیفیت مراتع است. یکی دیگر از دلایل بهره‌وری پایین در بخش گوسفند و بز استفاده کم و ناچیز از یافته‌های علمی و تحقیقاتی کشور و جهان در پرورش این دو گونه مهم دامی است. هدف اصلی این کتاب که به همت برخی از اساتید، محققین و کارشناسان خبره و با تجربه فعال در این زمینه تهیه شده، انتقال دانش موجود به پرورش دهندگان گوسفند و بز به زبان ساده و کاربردی است. با توجه به حجم کار انجام شده و ساده کردن یافته‌های تحقیقاتی، گروه مولفین اعتقاد دارند که این اثر خالی از اشکال و ایراد نیست، خواهشمندیم کمبودها و نواقص احتمالی موجود در کتاب را جهت اصلاح در ویرایش‌های بعدی حتماً تذکر دهید و اگر پیشنهاداتی جهت افزایش کیفیت کتاب با هدف کاربردی و مورد استفاده بودن برای عموم پرورش دهندگان وجود دارد به ناشر یا نویسندگان اطلاع دهید.

با تشکر و سپاس

مولفین کتاب

فهرست مطالب

۱	مقدمه
	فصل اول - اهمیت پرورش گوسفند و بز
۷	۱-۱- پراکنش جمعیت گوسفند و بز
۷	۲-۱- تولیدات گوسفند و بز
۷	۲-۱-۱- گوشت قرمز
۱۱	۲-۲-۱- شیر
۱۲	۳-۲-۱- الیاف
۱۴	۴-۲-۱- پوست
۱۵	۵-۲-۱- کود
۱۵	۳-۱- نظام های بهره برداری
۱۶	۱-۳-۱- نظام تولید
۱۹	۴-۱- مهمترین خصوصیات رفتاری گوسفند و بز
۲۰	۵-۱- ترکیب گله در گوسفند و بز
۲۲	۶-۱- شغل گوسفند داری
۲۷	۷-۱- تعیین سن گوسفند
۳۳	۸-۱- اندازه و تعداد گله برای شروع کار
۳۴	۹-۱- تقویم گوسفندداری
۳۶	منابع

فصل دوم- نژادهای گوسفند و بز

۴۰	۱-۲- طبقه بندی گوسفندان بومی ایران
۴۰	۲-۲- انواع نژادهای گوسفندان ایران
۴۱	۳-۲- طبقه بندی بزهای بومی ایران
۴۳	۴-۲- تقسیم بندی نژادهای بومی گوسفند و بز بر اساس شرایط اقلیمی

۴۶ ۵-۲- اطلس نژادهای بومی گوسفند و بز کشور
۸۲ منابع

فصل سوم - ساختمان و تاسیسات پرورش گوسفند و بز

۸۶ ۱-۳- قسمت‌های مختلف ساختمان گوسفندداری
۸۶ ۲-۳- انواع جایگاه‌هایی که برای بز و گوسفند در نظر می‌گیرند
۹۰ ۳-۳- تاسیسات گوسفندداری
۹۰ ۱-۳-۳- آغل یا جایگاه
۹۵ ۲-۳-۳- بهاربند
۹۶ ۳-۳-۳- زایشگاه
۹۶ ۴-۳-۳- بیمارستان
۹۶ ۵-۳-۳- قرنطینه
۹۷ ۶-۳-۳- انبار مواد متراکم (کنسانتره)
۹۷ ۷-۳-۳- انبار مواد علوفه‌ای
۹۸ ۸-۳-۳- سیلو
۹۸ ۱-۸-۳-۳- سیلوهای افقی
۹۹ ۲-۸-۳-۳- سیلوهای روی زمین
۹۹ ۳-۸-۳-۳- سیلوهای نیمه خندقی
۹۹ ۴-۸-۳-۳- سیلو موقتی مثل سیلوی پلاستیکی
۱۰۰ ۹-۳-۳- مخزن جمع آوری و نگهداری کود
۱۰۱ ۱۰-۳-۳- سکوی بارگیری و تخلیه
۱۰۲ ۱۱-۳-۳- هانگار یا انبار تجهیزات و ماشین‌آلات
۱۰۲ ۱۲-۳-۳- دفتر کار و خانه کارگری
۱۰۲ ۱۳-۳-۳- حوضچه‌های پاشوی (ضد عفونی)
۱۰۳ ۱۴-۳-۳- حمام ضد کنه (شستشوی گوسفند)
۱۰۵ ۱۵-۳-۳- اتاق پشم چینی

منابع ۱۰۶

فصل چهارم - تغذیه گوسفند و بز

- ۱۱۲ ۴-۱ - مواد خوراکی مورد استفاده در تغذیه گوسفند و بز
- ۱۲۰ ۴-۲ - مواد مغذی موجود در خوراک دام
- ۱۲۲ ۴-۳ - مواد معدنی و ویتامین‌های مورد نیاز گوسفند و بز
- ۱۲۸ ۴-۴ - تغذیه در فصل جفت‌گیری (Breeding Season)
- ۱۲۹ ۴-۵ - تغذیه از اوایل تا اواسط آبستنی (Early to Mid Gestation)
- ۱۲۹ ۴-۶ - تغذیه در اواخر آبستنی (Late Gestation)
- ۱۳۰ ۴-۷ - تغذیه در زمان زایمان (At Lambing. Kidding)
- ۱۳۰ ۴-۸ - تغذیه در زمان شیردهی (Lactation)
- ۱۳۱ ۴-۹ - تغذیه در زمان از شیرگیری بره‌ها و بزغاله‌ها (Weaning)
- ۱۳۱ ۴-۱۰ - تغذیه میش‌ها و بزهای ماده‌ی داشتی (Maintenance)
- ۱۳۲ ۴-۱۱ - تغذیه قوچ و بزهای نر داشتی
- ۱۳۲ ۴-۱۲ - آماده کردن قوچ برای جفت‌گیری
- ۱۳۳ ۴-۱۳ - نکات مهم در جیره‌نویسی برای گوسفند و بز
- ۱۳۷ ۴-۱۴ - تغذیه بره‌ها و یا بزغاله‌های تازه متولد شده
- ۱۴۱ ۴-۱۵ - پرورش بره‌ها با شیشه و پستانک یا سیستم‌های اتوماتیک
- ۱۴۲ ۴-۱۶ - جایگزین شیر
- ۱۵۰ ۴-۱۷ - جیره‌های آغازین
- ۱۵۲ ۴-۱۸ - تغذیه بره و بزغاله
- ۱۵۲ ۴-۱۸-۱ - تغذیه بره‌ها و بزغاله‌های بی‌مادر
- ۱۵۲ ۴-۱۸-۲ - بره‌ها و بزغاله‌های از شیر گرفته
- ۱۵۴ ۴-۱۸-۳ - تغذیه بره‌های پرواری
- ۱۵۵ ۴-۱۹ - تغذیه بره‌های ماده در حال رشد (جایگزین)
- ۱۵۵ ۴-۲۰ - تغذیه گوسفند و بز

۱۵۶ ۴- ۲۱- استفاده از مراتع و شناخت آن‌ها
۱۵۷ ۴- ۲۲- روش‌های چرا
۱۵۸ ۴- ۲۳- مراتع ایران
۱۶۰ ۴- ۲۴- نباتات سمی مراتع
۱۶۰ ۴- ۲۵- راهنمای استفاده از مراتع
۱۶۳ ۴- ۲۶- تامین آب مورد نیاز در مراتع
۱۶۴ ۴- ۲۷- روش‌های نگهداری علوفه
۱۶۵ منابع

فصل پنجم - مدیریت تولیدمثل گوسفند و بز

۱۶۹ ۵- ۱- اهمیت بازده تولیدمثل در پرورش گوسفند و بز
۱۷۰ ۵- ۲- زمان بندی جفت دهی (قوچ اندازی - کل اندازی)
۱۷۰ ۵- ۱-۲- فصلی بودن تولیدمثل در گوسفند و بز
۱۷۱ ۵- ۲- فصل تولیدمثل در گوسفند و بز و باورهای اشتباه در خصوص آن
۱۷۷ ۵- ۲-۳- دوره عدم فحلی عمیق و دوره عدم فحلی سبک
۱۷۸ ۵- ۲-۴- چرخه سالانه فعالیت تولیدمثلی در گوسفند و بز
۱۸۰ ۵- ۳- استفاده از اثر قوچ یا اثر نریز (اثر نر)
۱۸۲ ۵- ۴- معاوضه قوچ یا نریز (کنترل همخونی)
۱۸۴ ۵- ۵- کنترل نمره وضعیت بدن (BCS)
۱۹۴ ۵- ۶- فلاشینگ و نکات مهم در خصوص تغذیه در دوره جفت دهی
۲۰۱ ۵- ۷- القاء و همزمان سازی فحلی از طریق هورمون تراپی
۲۱۴ ۵- ۸- مدیریت نرهای مولد
۲۱۷ ۵- ۹- زود از شیرگیری
۲۲۴ ۵- ۱۰- تشخیص آبستنی، راهکاری برای اقتصادی تر کردن حرفه گله داری
 ۵- ۱۱- روش مدیریت پیشرفته تولیدمثل گوسفند و بز با هدف سه زایش در دو سال
۲۲۵ (روش ASRI، موسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

۲۳۲ ۱۲-۵ - فحلی و تشخیص آن در میش و ماده بز
۲۳۵ ۱۳-۵ - تلقیح مصنوعی
۲۴۱ ۱۴-۵ - برنامه نوری (فتوپریود) مصنوعی برای ایجاد آبستنی خارج از فصل
۲۴۴ ۱۵-۵ - مدیریت شپشک‌های ماده
۲۴۶ ۱۶-۵ - مراقبت‌های دو ماه آخر آبستنی
۲۶۱ منابع

فصل ششم - بهداشت، پیشگیری و درمان بیماری‌های گوسفند و بز

۲۶۷ ۱-۶ - ویژگی‌های دام سالم
 ۲-۶ - قوچ
۲۸۰ ۳-۶ - معاینه‌ی نمره‌ی وضعیت بدنی یا BCS
۲۸۹ ۴-۶ - مدیریت قوچ خریداری شده
۲۹۲ ۵-۶ - میش
۲۹۴ ۱-۵-۶ - بیماری‌های میش
۲۹۴ ۲-۵-۶ - مسمومیت آبستنی یا بیماری میش‌های دوقلوزا
۲۹۹ ۳-۵-۶ - کمبود کلسیم
۳۰۱ ۴-۵-۶ - بیرون زدگی‌ها
۳۰۲ ۵-۵-۶ - عوامل مستعدکننده‌ی درگیری پستان
۳۰۳ ۶-۵-۶ - برخی از بیماری‌های واگیر عفونی
۳۰۳ ۷-۵-۶ - درمان زخم‌های سرپستان
۳۰۳ ۸-۵-۶ - ورم پستان حاد
۳۰۴ ۹-۵-۶ - ورم پستان مزمن
۳۰۶ ۱۰-۵-۶ - عدم زایمان در عین زورزدن‌های مکرر دام
۳۰۶ ۱۱-۵-۶ - مراقبت‌های پس از زایمان
۳۰۹ ۶-۶ - مراقبت و مدیریت نوزاد
۳۱۸ ۷-۶ - ویژگی‌های دام بیمار

۳۲۰ ۶-۸- فواید مواد معدنی
۳۲۲ ۶-۹- آلودگی انگلی
۳۲۳ ۶-۹-۱- جرب
۳۲۷ ۶-۹-۲- سقط
۳۳۴ ۶-۱۰- اسهال
۳۳۹ ۶-۱۱- مرگ ناگهانی
۳۳۹ ۶-۱۱-۱- شاربن
۳۴۱ ۶-۱۱-۲- آنتروتوکسمی
۳۴۳ ۶-۱۲- لنگش
۳۴۵ ۶-۱۳- گنبدگی سم
۳۴۷ ۶-۱۴- لمفادنیت پنیری
۳۴۹ ۶-۱۵- برنامه واکسیناسیون
۳۵۴ منابع

فصل هفتم - اصلاح نژاد گوسفند و بز

۳۵۸ ۷-۱- صفت
۳۵۸ ۷-۲- فنوتیپ
۳۵۹ ۷-۳- اثرات محیطی
۳۵۹ ۷-۴- ارزش اصلاحی
۳۵۹ ۷-۵- اثر متقابل ژنوتیپ و محیط
۳۶۰ ۷-۶- وراثت پذیری
۳۶۱ ۷-۷- تکرارپذیری
۳۶۲ ۷-۸- اصلاح نژاد
۳۶۲ ۷-۹- انتخاب
۳۶۴ ۷-۱۰- تعیین هویت
۳۶۵ ۷-۱۱- استنسیل کردن دامها

۳۶۶ شماره‌های گوش ۱۲-۷
۳۷۲ برنامه اصلاحی ۱۳-۷
۳۷۳ اهداف اصلاحی ۱۴-۷
۳۷۹ معیار انتخاب ۱۵-۷
۳۸۰ انتخاب بهترین حیوانات ۱۶-۷
۳۸۰ سیستم انتشار ۱۷-۷
۳۸۱ ساختار هسته های اصلاح نژاد ۱۸-۷
۳۸۱ ۱-۱۸-۷ - ساختارهای تک لایه
۳۸۱ ۲-۱۸-۷ - ساختارهای دو لایه
۳۸۲ ۳-۱۸-۷ - ساختارهای سه لایه
۳۸۶ ۱۹-۷ - ساختار پدران مرجع
۳۸۶ ۱-۱۹-۷ - طرح های پدران مرجع
۳۸۶ ۲-۱۹-۷ - نقش پدران مرجع
۳۸۹ ۳-۱۹-۷ - بهینه سازی طرح پدران مرجع
۳۹۰ ۲۰-۷ - سیستم آمیزش
۳۹۱ ۲۱-۷ - خویش جفتی (Inbreeding)
۳۹۲ ۲۲-۷ - دور جفتی (Out breeding)
۳۹۴ ۲۳-۷ - ثبت مشخصات
۳۹۷ منابع

فصل هشتم - پرواربندی بره و بزغاله

۴۰۲ ۱-۸ - وضعیت موجود پروار بره در ایران و جهان
۴۰۷ ۲-۸ - پرواربندی بره و انواع روش های آن در ایران
۴۰۹ ۳-۸ - روش های پرواربندی
۴۰۹ ۱-۳-۸ - پرواربندی مرتعی
۴۰۹ ۲-۳-۸ - پرواربندی مرتعی - پس چری

۴۰۹ پروار بندی با تغذیه دستی ۳-۳-۸
۴۱۰ پروار بندی با شیر ۴-۳-۸
۴۱۰ صفات اقتصادی مهم در پروار دام ۴-۸
۴۱۲ مدیریت واحدهای پروار بندی ۵-۸
۴۱۴ اصول پروار بندی بره ۶-۸
۴۱۴ انتخاب و خرید دام ۷-۸
۴۱۵ نژاد دام پرواری ۸-۸
۴۱۷ مشخصات ظاهری دام ۹-۸
۴۱۷ سن و وزن دام در شروع پروار ۱۰-۸
۴۱۸ جنس دام ۱۱-۸
۴۲۰ اصول حمل و نقل و دام ۱۲-۸
۴۲۳ فصل مناسب پروار ۱۳-۸
۴۲۴ مدت مناسب دوره پروار ۱۴-۸
۴۲۵ وزن نهایی پروار و افزایش وزن روزانه ۱۵-۸
۴۲۶ مدیریت روش پروار ۱۶-۸
۴۲۷ اصول بهداشت در پروار بندی ۱۷-۸
۴۲۸ ۱-۱۷-۸- ضد عفونی جایگاه دام ۱۷-۸
۴۲۸ ۲-۱۷-۸- قرنطینه ۱۷-۸
۴۳۰ ۳-۱۷-۸- واکسیناسیون ۱۷-۸
۴۳۲ ۴-۱۷-۸- خوراندن داروهای ضد انگل داخلی ۱۷-۸
۴۳۳ ۵-۱۷-۸- ضد عفونی دام ها در مقابل انگل های خارجی ۱۷-۸
۴۳۵ ۶-۱۷-۸- محل نگهداری خوراک دام ۱۷-۸
۴۳۶ ۱۸-۸- پشم چینی دام ۱۸-۸
۴۳۷ ۱۹-۸- منابع خوراکی دام در کشور ۱۹-۸
۴۳۸ ۱-۱۹-۸- انواع خوراک متداول و مورد استفاده در پروار بندی بره ۱۹-۸
۴۴۰ ۲-۱۹-۸- تهیه و تنظیم جیره متوازن و متعادل برای گوسفند و بز پرواری ۱۹-۸

۴۴۰ ۳-۱۹-۸-روش ها و مراحل تنظیم جیره
۴۴۱ ۴-۱۹-۸-نحوه خوراک دادن به دام پرواری
۴۴۴ ۵-۱۹-۸-رعایت اصول و نکات فنی خوراک دادن
۴۴۶ ۲۰-۸-وضعیت موجود پروار بزغاله ها در ایران و جهان
۴۵۶ منابع

فصل نهم - الیاف و پوست

۴۶۲ ۱-۹-الیاف پشم
۴۶۲ ۱-۱-۹-مزایای الیاف طبیعی نسبت به الیاف مصنوعی
۴۶۳ ۲-۱-۹-انواع نژادهای گوسفند بر حسب تولید پشم
۴۶۶ ۳-۱-۹-خصوصیات پشم گوسفندان بومی ایران
۴۶۹ ۴-۱-۹-برداشت پشم
۴۷۸ ۵-۱-۹-آماده سازی پشم
۴۸۰ ۶-۱-۹-الیاف پشم مورد بهره برداری در صنعت
۴۸۰ ۷-۱-۹-درجه بندی پشم
۴۸۱ ۸-۱-۹-کاربرد یا مصارف پشم
۴۸۲ ۹-۱-۹-تولید و ارزش اقتصادی پشم گوسفند
۴۸۶ ۱۰-۱-۹-ارزش اقتصادی پشم در ایران و تولید فرش دست بافت
۴۸۷ ۲-۹-کرک (کشمیر)
۴۹۳ ۳-۹-الیاف بز مرغز یا مرغز(موهر)
۴۹۵ ۴-۹-موی بز
۴۹۸ ۵-۹-پوست و چرم
۴۹۹ ۱-۵-۹-ویژگی های پوست گوسفند و بز
۵۰۳ ۲-۵-۹-نگهداری پوست و چرم سازی
۵۰۴ ۳-۵-۹-ضایعات و آسیب های مربوط به پوست و چرم
۵۱۶ ۴-۵-۹-ارزش اقتصادی پوست و چرم

۵۱۸ ۹-۵-۵- ارزش اقتصادی، اجتماعی تولید و عرضه پوست گوسفند و بز
۵۱۹ ۹-۵-۶- سهم تجارت پوست، سالامبور و چرم ایران
۵۲۱ منابع
۵۲۳ پیوست‌ها

تاریخ پرورش گوسفند و بز در ایران به گذشته‌های دور می‌رسد. به دلایل اکولوژیکی، محیطی و اجتماعی - اقتصادی، گله‌داری از مشاغل مهم و اصلی ساکنین فلات ایران بوده است. از آنجائی که برخی از پیامبران عظیم‌الشأن به حرفه چوپانی مشغول بودند، این شغل جنبه تقدس و مذهبی پیدا نموده است. در کتاب اوستا از گوسفند به عنوان حیوان سودمند نامبرده شده است. کشف قالی پازیریک و هم‌چنین بهارستان در دوره ساسانیان بیانگر اهمیت پرورش این دو دام در ایران می‌باشد. در طول تاریخ پر فراز و نشیب کشور بسیاری از صاحبان گله‌ها و ایلات به قدرت سیاسی رسیده و تشکیل حکومت‌های منطقه‌ای و کشوری را داده‌اند، سلسله آق قویونلوها (صاحبان گوسفند سفید) و قره قویونلوها (صاحبان گوسفند سیاه) در آذربایجان قدیم ایران نمونه‌های بارزی از این واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی می‌باشد.

به نظر برخی از دانشمندان در میان نشخوارکنندگان، بز اولین حیوانی بوده که بشر به اهلی کردن آن در حدود نه تا ده هزار سال قبل از میلاد مسیح پرداخته است. منشاء اولیه اهلی کردن و پرورش بز را به خاورمیانه (گنج دره ایران) نسبت می‌دهند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ابتدا آریائی‌ها بودند که بز را اهلی کردند.

بز نقش مهمی در بقای زیست مردم مناطق در حال توسعه، خصوصاً کشورهای که در زیر حط فقر قرار دارند چه از لحاظ تغذیه‌ای و چه اشتغال دارد. به‌همین لحاظ، حدود ۸۸ درصد از جمعیت بز دنیا در آسیا و آفریقا پرورش می‌یابند که حدود ۸۰ درصد آن‌ها در مناطق گرمسیری^۱ و نیمه‌گرمسیری^۲ است و پرورش آن‌ها وابسته به مراتع و بیابان‌هاست.

امروز نیز با تمام پیشرفت‌هایی که در سایر رشته‌های دامپروری و به‌خصوص پرورش طیور و گاو شیری در ایران حاصل شده است، پرورش گوسفند و بز اهمیت و موقعیت خودش را حفظ کرده است. بر اساس آمار معاونت امور دام در سال ۱۳۹۲ بالغ بر ۴۵ میلیون رأس گوسفند و ۲۰/۵ میلیون رأس بز در کشور وجود دارد. بطوری که اگر متوسط ارزش هر رأس گوسفند و بز به ترتیب ۵ و ۴ میلیون ریال برآورد شود، مبلغ ۲۲۵ هزار میلیارد ریال برای گوسفند و ۸۰ هزار میلیارد ریال برای بز، فقط در این حوزه پرورش دام سرمایه‌گذاری شده است، که این رقم در مقایسه با سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های دامپروری رقم قابل توجهی می‌باشد و این در حالی است که بهره‌برداران این صنف به دلیل ساختار اجتماعی - اقتصادی و هم‌چنین فقدان تشکیلات منسجم و نظام‌مند نتوانسته‌اند از خدمات تسهیلاتی، بهداشتی و نهاده‌های دولتی در مقایسه با سایر زیربخش‌های دامپروری بهره‌مند شوند. علاوه بر آن به دلیل توسعه مناطق شهری و روستایی و هم‌چنین از بین رفتن ایل‌راه‌ها و تخریب مراتع و خشک‌سالی‌های پی‌درپی باعث شده که روش‌های مزرعه‌ای پرورش گوسفند و بز رونق یابد.

بنابراین بهبود تغذیه گله‌ها در شرایط خشک‌سالی، توجه به قابلیت‌های ژنتیکی نژادهای گوسفند و بز برحسب مناطق اقلیمی مناسب پرورش هر نژاد، پایش و پیشگیری از بیماری‌ها و انگل‌ها و نیز بررسی مسائل اقتصادی - اجتماعی علل کاهش رغبت به پرورش این دام‌ها در گله‌داران نسبت به گذشته، از جمله مواردی است که بایستی بیش از پیش مورد توجه دست‌اندرکاران قرار گیرد.

^۱ - Tropical

^۲ - Subtropical

با در نظر گرفتن همه این موارد گوسفند و بز بهترین دام اهلی هستند که می‌توانند از مراتع و پس‌چرهای زراعی تعلیف نموده و تولید پروتئین حیوانی (شیر و گوشت) نمایند، که از این نظر کمترین رقابت را با غذای جمعیت انسانی دارند. گله‌داری در شرایط کنونی به دلایلی که در زیر اشاره می‌شود در توسعه ملی نقش به‌سزایی داشته و از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار می‌باشد:

- سرمایه‌گذاری و نیاز به نهاده کمتر در مقایسه با پرورش دیگر دام‌ها
- مدیریت آسان‌تر پرورش
- بازگشت سریع‌تر سرمایه نسبت به پرورش گاو
- استفاده از علوفه مراتع، پس‌چر مزارع و بقایای کشاورزی
- چرا از گیاهان هرز و علف باغات
- تطابق حیوان با زیست در اقلیم‌های مختلف حتی بیابانی و نیمه بیابانی
- مقاومت بیشتر به بیماری‌ها و انگل‌ها
- افزایش بازدهی خاک مراتع، مزارع و باغات از طریق کودپاشی توسط گوسفند و بز
- تولید پروتئین برای تغذیه انسان (شیر و گوشت)، الیاف (پشم، کرک و مو) برای قالی‌بافی و صنایع نساجی و پوست به‌عنوان ماده اولیه صنایع چرم‌سازی
- ایجاد اشتغال مولد و افزایش درآمد بهره‌برداران و جلوگیری از مهاجرت جمعیت غیرشهری به شهرها

